

ناکارآمدی آموزش زبان عربی در هنرستان‌های فنی حرفه‌ای و

چالش‌های یادگیری آن

نعیم عموری^{۱*}، فریده خرم‌آبادی^۲

۱. دانشیار گروه زبان و ادبیات عربی دانشگاه شهید چمران اهواز (نویسنده مسئول)

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد زبان و ادبیات عربی دانشگاه شهید چمران اهواز

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۳/۰۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۲/۲۳

چکیده

بررسی ناکارآمدی آموزش زبان عربی در هنرستان‌های کارودانش و فنی حرفه‌ای از مهمترین چالش‌های فرآیند آموزش است. نظام آموزشی برای هر بخشی از منابع یادگیرندگان، امکانات و سیاست‌هایی را فراهم کرده که از مهمترین این اقدامات، زمان اختصاص داده شده به فرآیند یادگیری-یاددهی است. چنانچه زمان بیش یا کمتر از حد معمول باشد، این فرآیند دچار نقص خواهد شد. در این پژوهش، ناکارآمدی آموزش زبان عربی در هنرستان‌های فنی حرفه‌ای را از لحاظ امکانات و سیاست‌های نظام آموزشی و همچنین طرف مقابل، یعنی یادگیرندگان را مورد کاوش قرار دادیم. در این فرآیند آموزشی، زمان اختصاص داده شده به آموزش زبان عربی سبب نارضایتی دبیران و دانش‌آموزان شد. در این مقاله به بررسی سیاست‌های نظام آموزشی و پرورشی درس زبان عربی در هنرستان‌های کارودانش و فنی حرفه‌ای پرداخته شد. سپس موانع و چالش‌ها را تبیین کرده و راهکارهایی برای این مشکلات مانند پودمانی شدن درس عربی، افزایش زمان فراگیری درس عربی، تغییر کتب، آموزش معلمان، استفاده از طرح درس‌های کارآمد، آزمون‌های مستمر، گروه‌بندی، آموزش مطالعه روشمند ارائه شد. از مهمترین نتایج این پژوهش برای درس عربی با توجه به تحقیقات میدانی در هنرستان‌ها این است که ایجاد انگیزه و استفاده از روش‌های نوین یادگیری مانند یادگیری مشارکتی، بهترین نوع یاددهی در این زمینه است. روش تحقیق، توصیفی تحلیلی آماری است.

کلید واژه‌ها: زبان عربی، هنرستان، ناکارآمدی، موانع یادگیری، آموزش.

۱ مقدمه

عربی یکی از پرگویش‌ترین زبان‌های جهان و یکی از شش زبان رسمی سازمان ملل متحد است. این زبان امروزه لهجه‌ها و گویش‌های گوناگونی دارد. عربی، زبان قرآن، به عنوان نخستین زبان جهان اسلام، از اهمیت انکارناپذیری برخوردار بوده و آثار علمی، ادبی و مذهبی فراوانی به این زبان نگاشته شده و می‌شود. این زبان یکی از پرطرفدارترین زبان‌های جهان، مخصوصاً بین کشورهای خاورمیانه است و تأثیری شگرف و غیر قابل انکار بر زبان‌های دیگر جهان اسلام مانند فارسی، ترکی و ... داشته و یکی از عوامل مهم اتحاد میان کشورهای اسلامی به حساب می‌آید. عربی زبان رسمی ۲۲ کشور درجهان و زبان مادری حدود ۲۸۰ میلیون نفر است. «بهترین چیزی که قریحه انسان می‌پذیرد و والاترین چیزی که قلب انسان به آن مایل می‌شود، علمی است که با آن فهم کتاب خدا و معنای حدیث رسول الله روشن می‌گردد» (اصفهانی، ۱۳۹۰م، ج ۱: ۲۳). «با نگاهی به تاریخ آموزش زبان عربی در ایران متوجه می‌شویم که با وجود قدمت این زبان و آشنایی دیرین ایرانیان با آن در نحوه آموزش این زبان با مشکلات جدی روبرو هستیم. در حالی که زبان‌های دیگر با توجه به حضور نه چندان دیربای خود توانسته‌اند موفقیت‌های بیشتری در مقایسه با زبان عربی به دست آورند» (یلالی، ۱۳۹۶م: ۱۱۷). باید اذعان داشت که از همان بدو ورود زبان عربی به ایران، ما با مشکلات و موانع فراوان بر سر راه آموزش آن روبرو بوده‌ایم.

طبق اصل شانزده قانون اساسی، تدریس عربی در متوسطه اول و دوم تدریس و جزء دروس عمومی محسوب می‌شود. از جمله موانع یادگیری زبان عربی در هنرستان‌ها عبارت است از: بانگیزه بودن و خنثی بودن دانش‌آموزان نسبت به دروس عمومی و کاربردی، عدم توجه نظام آموزشی به درس عربی به عنوان یک درس عمومی و نامشخص بودن آن در آینده شغلی و تحصیلی رشته‌های فنی و حرفه‌ای - کارودانش، اهمیت ندادن خانواده‌ها به یادگیری این درس، متکلم و وحده بودن معلم، سخت بودن یادگیری درس عربی، حفظ کردن مطالب کتاب درسی و ... این پژوهش تلاشی در جهت بررسی ناکارآمدی زمان اختصاص داده شده به آموزش زبان عربی و سنجش و تبیین مشکلات و موانع یادگیری درس عربی در هنرستان‌های فنی حرفه‌ای و کار و دانش است.

۱.۱ بیان مسأله

امروزه یکی از چالش‌های امر آموزش و یادگیری، تدریس زبان خارجی است. زبان عربی و انگلیسی دو زبان خارجی است که در نظام آموزش و پرورش کنونی در مقطع متوسطه اول و دوم تدریس می‌شود. زبان عربی به عنوان زبان قرآن و دین و زبان مشترک همه مسلمانان در مدارس تدریس می‌شود. به صورت خاص، درس قرآن از اولین سال آموزش رسمی دانش‌آموزان در مدارس ابتدایی، حتی پیش‌تر در پیش‌دبستانی، آموزش داده می‌شود. در حقیقت، دانش‌آموزان از طریق یادگیری درس قرآن در اولین سال‌های آموزش، گام به گام و آهسته با زبان عربی آشنا می‌شوند. یادگیری زبان عربی به علت پیچیدگی‌های قواعد و گستردگی این زبان برای دانش‌آموزان سخت و غالباً ناخوشایند است. مشکلات یادگیری عربی و عربی‌گریزی به علت عدم رعایت عدالت آموزشی در درس عربی و بی‌انگیزه بودن دانش‌آموزان در هنرستان‌ها نمود بیشتری پیدا کرده است. در این پژوهش تلاش شده به بررسی موانع یادگیری زبان عربی و ناکارآمد بودن زمان اختصاص داده شده به درس عربی پرداخته و راهکارهایی جهت بهبود آن ارائه شود.

۲.۱. ضرورت تحقیق

متأسفانه هنرستان‌ها بانوعی خمودگی و بی‌انگیزگی گسترده درگیرند که نتیجه سیاست‌های غلط آموزش و پرورش، برنامه‌ریزی‌های غلط، کم‌آگاهی و ناآگاهی والدین و خانواده‌ها و... است. هنرستان‌ها می‌توانستند محل تبلور استعدادها و شگرف دانش‌آموزان توانمند در حرفه‌های عملی و فنی باشند که متأسفانه با عدم برنامه‌ریزی هوشمندانه و هدفمند، غالباً جایگاهی برای دانش‌آموزان تنبل بی‌هدف، بی‌انگیزه و دل‌سرد شده‌اند. البته نمی‌توان این اشکال را به همه هنرستان‌ها تعمیم داد، اما غالباً با این معضل درگیر هستند؛ چرا که در پایان دوره متوسطه اول معمولاً به والدین دانش‌آموزان بسیار ضعیف پیشنهاد می‌شود که بهتر است فرزندان‌شان را در هنرستان ثبت‌نام کنند یا اغلب، خود والدین یا حتی دانش‌آموزان به این نتیجه می‌رسند که بهتر است به هنرستان بروند. در این میان، دانش‌آموزانی که با هدف و علاقه و انگیزه وارد هنرستان می‌شوند، پس از مدتی با قرار گرفتن در موج بی‌انگیزگی و بی‌علاقگی،

دل‌سرد و خسته می‌شوند. دانش‌آموزان درس عربی را بی‌فایده قلمداد می‌کنند و مرتب می‌پرسند چرا مجبور به خواندن درسی هستند که در آینده آنها هیچ تأثیری ندارد. آنها فعل را از اسم تمییز نمی‌دهند. اغلب ترجمه کلمات ساده عربی را نمی‌دانند. تکالیف محوله را انجام نمی‌دهند. معمولاً کتاب‌هایشان را فراموش می‌کنند. در زمان امتحان بسیار تقلب می‌کنند و عموماً مدیران به صورت ضمنی، خواهان نمره قبولی در این درس هستند.

۳.۱. سؤالات پژوهش

۱. کتاب عربی با زمان زمان اختصاص داده شده تدریس چه تناسبی با یادگیری دانش‌آموزان دارد؟
۲. چه اقداماتی برای بهبود آموزش زبان عربی در هنرستان می‌توان به کاربرست؟

۴.۱. فرضیه‌های پژوهش

۱. مطالب موجود در کتاب باید متناسب با رشته‌ها تغییر کند. متأسفانه مطالب موجود در کتاب درس عربی هنرستان تناسبی با رشته و دیدگاه‌های هنرجویان ندارد.
۲. پودمانی شدن درس عربی، تغییر ساعت درسی، مطالب کتاب، شیوه‌های تدریس، وسایل کمک آموزشی فیلم کلیپ‌های جذاب و ایجاد انگیزه و ...

۵.۱. پیشینه تحقیق:

پژوهشگر به صورت خاص با موردی کاملاً مرتبط با موضوع مقاله برخورد نکرد، اما به صورت کلی در مقالات و پایان نامه‌های زیر به موضوعات کم و بیش مرتبط با این مقاله پرداخته شده است:

مقاله «بررسی مشکلات و چالش‌های زبان عربی در مدارس ایران از نظر متخصصان». حکیم‌زاده، رضوان و عیسی متقی زاده و نجمه سلطانی‌نژاد، پژوهش‌نامه انتقادی متون و برنامه‌های علوم انسانی شماره ۳۴ (بهار ۱۳۹۴): ۳۷-۵۹

پایان‌نامه کارشناسی ارشد: «بررسی چالش‌های آموزشی درس عربی در مقطع دبیرستان (نمونه موردی شهرستان سرو آباد)». دلسوز احمدی محمد، دانشگاه کردستان ۱۳۹۳

ناکارآمدی آموزش زبان عربی در هنرستان‌های فنی حرفه‌ای..... نعیم عموری*، فریده خرم آبادی

پایان‌نامه کارشناسی ارشد: «بررسی علل کم‌علاقگی دانش‌آموزان دبیرستان به درس عربی در شهر شیراز». طوبی پاکیزه‌خو، دانشگاه اصفهان ۱۳۸۱

مقاله «بررسی میزان کارآمدی آموزش زبان عربی عمومی در مقطع متوسطه از نظر دبیران و دانش‌آموزان شهر کرمان»، جستارهای زبانی شماره ۲ (پیاپی ۲۳ خرداد و تیر ۱۳۹۴) ۷۷-۱۰۶
مقاله «نظریات یادگیری زبان دوم و چگونگی بهره‌گیری از آنها برای ارزشیابی و دگرگونی آموزش زبان عربی به عنوان زبان دوم، احمد الملکی، میسر، رشد آموزش معارف اسلامی شماره ۶۸ (بهار ۱۳۸۷): ۶۴-۵۹

مقاله «تعلیم اللغة العربیة فی ایران (دراسة نقدیة فی اهدافها و مناهجها)» احمدی، محمدنبی و علی سلیمی (اضاعات نقدیة فی الادبیین العربی و الفارسی) شماره ۵ (۱۳۹۱)

مقاله «نظریاتی درباره تدریس عربی در دبیرستان‌ها» باستانی پاریزی، محمد ابراهیم. یغما شماره ۶۲ (۱۳۳۲): ۲۰۰-۲۰۷

مقاله «موانع یادگیری درس عربی در دوره متوسطه از دیدگاه دانش‌آموزان و دبیران»، حقدوست راد، سیده زهرا، کتاب ماه ادبیات، شماره ۱۴۱ تیر (۱۳۸۸) ۳۶-۴۵

۲. روش پژوهش و جامعه آماری

یک پژوهش در جامعه آماری ۲۰۰ نفری در دو هنرستان دخترانه شهید مطهری و تلاش در پایه‌های دهم و دوازدهم در شهرستان شوشتر با هدف ارزیابی و نظرسنجی طی پرسشنامه‌ای دو بخشی صورت پذیرفت که نتیجه آن به شرح زیر است:

۱.۲ یافته‌ها

۱.۱.۲. در پایه دهم در بخش ارزشیابی:

- تشخیص مضارع منفی: ۹۰٪ درست - ۱۰٪ نادرست پاسخ داده‌اند.

• تشخیص اسم: ۳۵٪ درست - ۶۵٪ نادرست پاسخ داده‌اند.

• تشخیص فعل: ۲۲٪ درست - ۷۸٪ نادرست پاسخ داده‌اند.

• ترجمه فعل: ۴۰٪ درست پاسخ داده‌اند - ۶۰٪ نادرست پاسخ داده‌اند.

۲.۱.۲. در پایه دهم در بخش نظرسنجی:

• وضعیت درسی خود را در عربی چگونه ارزیابی می‌کنید؟

۲۰٪ بسیار خوب - ۳۰٪ خوب - ۳۰٪ ضعیف - ۲۰٪ بسیار ضعیف

• اگر در درس عربی ضعیف هستید کدام عوامل زیر را به ترتیب دخیل می‌دانید:

خودم ۴۶٪ - عربی راهنمایی ۲۱٪ - معلم ۱۰٪ - کتاب وساعت درسی ۲۳٪

• کدام قسمت‌های کتاب را دوست ندارید؟

همه کتاب را دوست ندارم ۴۲٪ - قواعد ۱۴٪ - متن ۲۸٪ - همه‌ی کتاب را دوست دارم ۱۶٪

• مایلید متن کتاب چگونه باشد؟

۲۹٪ همین گونه - ۷۱٪ بیشتر مرتبط با رشته خودم و متن‌های جذاب باشد

• یادگیری عربی را چقدر در آینده خود مؤثر می‌دانید؟

۳۲٪ تا حدودی - ۲۱٪ بسیار کم - ۴۷٪ هیچ

• آیا مایل به حذف زمان اختصاص داده شده عربی هستید؟

۳۳٪ خیر - ۶۷٪ بله

۳.۱.۲. در پایه دوازدهم در بخش ارزشیابی:

- تشخیص فعل نهی: ۸۰٪ درست - ۲۰٪ نادرست پاسخ داده‌اند.

- تشخیص اسم: ۳۸٪ درست - ۶۲٪ نادرست پاسخ داده‌اند.

- تشخیص فعل: ۳۰٪ درست - ۷۰٪ نادرست پاسخ داده‌اند.

- ترجمه فعل: ۶۳٪ درست پاسخ داده‌اند - ۳۷٪ نادرست پاسخ داده‌اند.

۴.۱.۲. در پایه دوازدهم در بخش نظرسنجی:

وضعیت درسی خود را در عربی چگونه ارزیابی می‌کنید؟

۱۲٪ بسیار خوب ۷۳٪ خوب - ۱۰٪ ضعیف - ۵٪ بسیار ضعیف

اگر در درس عربی ضعیف هستید، کدام عوامل زیر را به ترتیب دخیل می‌دانید:

خودم ۱۴٪ - عربی راهنمایی ۲۱٪ - معلم ۳۲٪ - کتاب و ساعت درسی ۳۳٪

کدام قسمت‌های کتاب را دوست ندارید؟

همه کتاب را دوست ندارم ۱۵٪ - قواعد ۵۳٪ - متن ۱۵٪ - همه ی کتاب را دوست دارم ۱۷٪

مایلد متن کتاب چگونه باشد؟

۳۳٪ همین گونه - ۷۷٪ بیشتر مرتبط بارشته خودم و متن‌های جذاب باشد

۴٪ تا حدودی - ۱۳٪ بسیار کم - ۸۳٪ هیچ

آیا مایل به حذف زمان اختصاص داده شده به درس عربی هستید؟

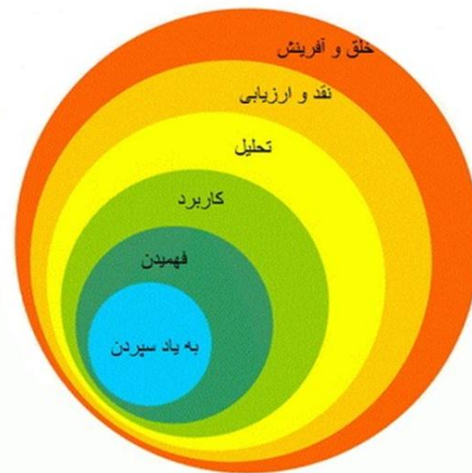
۸٪ خیر - ۹۲٪ بله

۳. یادگیری

خواسته یا ناخواسته، دغدغه خاطر بشر از دیرباز، یادگیری بوده و هست؛ از انسان اولیه گرفته تا انسان توانمند امروزی. احساس نیاز دافعه یادگیری و علت پیشرفت بشر یادگیری مهارت است. آموزش و پرورش و نظام آموزشی کشور بر پایه یادگیری طراحی شده و شکل گرفته است. شاید به سختی بتوان تعریفی جامع و مانع از یادگیری ارائه داد که بتوان بدون هیچ نقدی آن را پذیرفت. تغییرات نسبتاً پایدار مورد تأکید اکثر روان‌شناسانی است که از یادگیری تعریفی ارائه داده‌اند. قلب تپنده مهارت یادگیری سطوح یادگیری است که بنجامین بلوم مطرح کرده است. باید توجه کرد که قرار نیست همه چیز را در یک سطح و یک اندازه بیاموزیم؛ بلکه میزان یادگیری و نوع یادگیری باید با توجه به موضوع بحث و نیاز ما تعیین شود (کدیور، ۱۳۸۶، ش: ۴-۶).

۱.۳. سطوح یادگیری

یادگیری سطوح مختلفی دارد که دانستن آن برای هر آموزش‌دهنده‌ای ضروری است. این سطوح عبارتند از:

۱. سطح یادگیری به یادسپاری: نخستین سطح یادگیری مبتنی بر حافظه و به خاطر سپردن معلومات کسب‌شده است. به این ترتیب، دانش‌آموزان باید مواد درسی را به طور دقیق و بی‌کم و کاست به حافظه بسپارند و به یاد آورند. در این زمینه، می‌توان به یادگیری اسامی، تاریخ‌ها، مکان‌ها و برخی از فرمول‌ها اشاره کرد. واضح است که این سطح از یادگیری، پائین‌ترین و سطحی‌ترین میزان یادگیری را فراهم می‌کند. متأسفانه اغلب دروسی که در دوران مدرسه و دانشگاه طراحی می‌شوند در همین سطح متوقف می‌شوند.
۲. سطح یادگیری فهمیدن: درک مطلب، سطح دوم از یادگیری را شامل می‌شود که فرد یادگیرنده، به طور عمیق‌تر در مورد مبحث درسی فکر کرده و جوانب آن را درک می‌کند. در این صورت، می‌تواند مبحث مورد نظر را به زبان خود توضیح بدهد و از سطح حافظه فراتر رود. طرح سؤالات تشریحی، به ایجاد و ارزیابی این سطح از یادگیری کمک می‌کند.
۳. سطح یادگیری کاربردی: یادگیری کاربردی، وارد سطح بالاتری از یادگیری می‌شود. به این ترتیب، فرد یادگیرنده از سطح معمولی و ابتدایی آموختن فراتر می‌رود و می‌تواند آنچه را که آموخته در عمل پیاده کند و خود به آزمون آموخته‌هایش بپردازد. در این مرحله، آموزش از حلقه نظری و تئوریک، وارد فاز کاربرد و عمل می‌شود. تکالیفی نظیر رسم نمودارها، انجام پروژه‌ها، انجام آزمایش‌های علمی و غیره، به ارزشیابی سطح یادگیری کاربرد کمک می‌کنند.

۴. سطح یادگیری تحلیل: در این سطح، فرد یادگیرنده قابلیت تجزیه و تحلیل مباحث درسی را می‌یابد و می‌تواند موضوع را از جنبه‌های مختلف بررسی کند. تحلیل یک مدل ریاضی یا آماری، تحلیل یک نمونه از دیدگاه روان‌شناختی یا تحلیل یک پدیده اجتماعی، همه می‌توانند در این سطح از یادگیری قرار بگیرند. تحلیل یک مبحث به عناصر تشکیل‌دهنده آن و تشخیص و تمیز دادن ارکان و اجزای آن از طریق طرح سؤالات تحلیلی در قالب رسم و تحلیل نمودارها و مدل‌ها، طبقه‌بندی اطلاعات و دسته‌بندی عناصر تشکیل‌دهنده و جواب مختلف موضوع می‌تواند این سطح از یادگیری را مورد سنجش قرار دهد.

۵. سطح یادگیری نقد و ارزیابی: نقد و ارزیابی، یکی از بالاترین سطوح یادگیری را شامل می‌شوند. از آن جایی که رسیدن به این مرحله مستلزم درک کامل از موضوع و تحلیل دقیق جوانب آن است، یادگیرنده در این مرحله قابلیت نقد و ارزشیابی موضوعات را پیدا می‌کند. به طور معمول، رسیدن به این سطح از یادگیری در مراحل پیشرفته تحصیلی حاصل می‌آید و معمولاً در سطح کارشناسی ارشد یا دکترا بیشتر از سایر سطوح، رسیدن به این مرحله از یادگیری مد نظر طراحان دروس است. لزوماً رسیدن به مرحله نقد و ارزشیابی منوط و محدود به تحصیلات تکمیلی در سطوح بالا نیست و می‌توان در سایر رشته‌ها و زمینه‌های آموزشی نیز به این سطوح دست یافت. البته این مسأله بیشتر بر استعداد و قابلیت‌های فردی مبتنی است. برای ارزیابی این سطح از یادگیری طرح سؤالاتی که بر نقد و ارزیابی متکی هستند، می‌تواند مؤثر باشد؛ برای مثال، نقد یک ژانر ادبی یا هنری، نقد یک اثر هنری، نقد تئوری‌ها یا ارزیابی یک نظام آموزشی یا خدماتی و ....

۶. سطح یادگیری خلق (ترکیب): بالاترین سطح یادگیری در نظریه بلوم، به خلق و آفرینش اختصاص دارد؛ یعنی فرد یادگیرنده به چنان درک و احاطه‌ای نسبت به موضوع رسیده که قادر است در زمینه آن، به خلق آثار و آفرینندگی جلوه‌های نو و حرف‌های تازه دست بزند. به این ترتیب بالاترین سطح یادگیری که در بردارنده تمام سطوح قبلی است، زمانی رخ می‌دهد که فرد با اشراف کامل نسبت به تمام جوانب، کاربردها، برداشتها و نقدهای موضوع، می‌تواند به

خلق جدیدی در آن زمینه مبادرت ورزد. تقریباً همه نظریه پردازان در حوزه‌های مختلف، جزء این دسته از یادگیرندگان هستند که با وجود احاطه به مطلب و سایر تئوری‌ها، قادرند حرف تازه‌ای بزنند و راه جدیدی پیش روی دیگران بگشایند و از منظر نویی به مفاهیم نگاه کنند. متأسفانه اغلب یادگیری عربی در هنرستان‌ها محدود به سطح اول یادگیری، یعنی حفظ مطالب، باقی می‌ماند. همانطور که در نتایج پژوهش مشاهده خواهد شد، دانش‌آموز در سال دوازدهم هنوز در تشخیص اسم و فعل مشکل دارد. پس یادگیری در اغلب دانش‌آموزان اتفاق نیفتاده؛ چون شیوه یادگیری کارآمد و موفق نبوده است.

۲.۳. کتاب درسی

یکی از واقعیت‌هایی که پیرامون کتاب عربی در ایران باید پذیرفت، این است که متون عربی کتب درسی عربی به‌روز و در بعضی موارد، هدفمند و جهت‌دار نیستند. از باب تشبیه برای توضیح بهتر می‌توان تغییر کتاب انگلیسی دوره دبیرستان اول و دوره دبیرستان دوم از یک سری متون غیرکاربردی و غیرجهت‌دار به متون به‌روز و جهت‌دار را بیان کرد. به صورتی که قبلاً متون نه ربطی به هم داشت و نه در کلام روزمره قابل استفاده بود، اما اکنون متون و مطالب جهت‌دار شده و برای توانمندی دانش‌آموزان برای مکالمه قابل استفاده است و به نظر می‌رسد تدریس انگلیسی هم‌سبک و هم‌نوا با کتاب‌های معتبر در سطح جهان مثل *touchstone* و *interchange* برای یادگیری زبان انگلیسی امری که ما به وضوح در تدریس زبان عربی با آن مواجه هستیم. هدف تدریس زبان عربی با هدف تدریس زبان انگلیسی در ایران متفاوت است. به طوری که در تدریس انگلیسی توان دانش‌آموزان در بهره‌گیری ارتباط با منابع علمی جدید روز دنیا مد نظر است و هدف از یادگیری عربی عبارت است از ارتباط با قرآن و فرهنگ اسلامی و حتی فرهنگ قدیم فارسی که اشتراکاتی با زبان عربی دارد. باید این واقعیت را پذیرفت که دانش‌آموزان به‌روز و با تکنولوژی روز زندگی می‌کنند و برای یادگیری یک زبان باید از امروز با آنها شروع کرد؛ نه از گذشته. البته این به معنای قطع ارتباط با گذشته درخشان نیست. البته این تذکر را باید داد که قرآن استثنا است و هیچ زمانی بوی قدمت نمی‌گیرد و همیشه جدید و زیبا است (خنیفی زاده، ۱۳۹۶: ۱۵۰).

کتاب اولین و مهمترین ابزار آموزش و یادگیری است. یک کتاب خوب یک معلم خوب است. خوشبختانه کتاب‌های جدید التالیف عربی در سال‌های اخیر با رویکرد آسان‌سازی

مطالب و با کم کردن حجم قواعد و روی آوردن به سوی ترجمه، تا حدی توانسته از مشکلات یادگیری درس عربی بکاهد، ولی مشکلات همچنان باقی است. هر گاه مطالب درون کتاب وضوح نداشته نباشد، زبان بیان نامناسب باشد، مطالب دارای ارتباط معنی دار نباشند و...دانش آموز نمی‌تواند با کتاب ارتباط برقرار کند و ناخواسته از آن گریزان خواهد بود.

آیا یک کتاب درسی می‌تواند آموزش هوشیار را ارائه دهد؟ «از آن جا که مقدار زیادی از یادگیری با استفاده از کتاب درسی انجام می‌گیرد و نه تمریناتی که هر آموزگاری مستقلاً آن را طراحی می‌کند، این پرسش مطرح می‌شود که آیا یک کتاب درسی می‌تواند آموزش هوشیار ارائه دهد. تود بودنر، رندی واتر فیلد و من [الن ج. لانگر] به آزمون این فرضیه پرداختیم که با ایجاد تغییراتی اندک در کتاب‌های درسی می‌توان به بهره‌گیری خلاقانه از مطالب آن‌ها کمک کرد» (لانگر، ۱۹۴۷: ۳۰). نکته‌ای بسیار اساسی که متأسفانه در اغلب کتاب‌های درسی ما جایگاهی برای آن لحاظ نشده است. در پرسش نامه ای که برای نظرسنجی از دانش آموزان پایه دهم دو هنرستان در شهرستان شوشتر انجام توزیع شد، دو سوال درباره کتاب پرسیده شد:

• کدام قسمت‌های کتاب را دوست ندارید؟

همه کتاب را دوست ندارم ۴۲٪ - قواعد ۱۴٪ - متن ۲۸٪ - همه کتاب را دوست دارم ۱۶٪

• مایلید متن کتاب چگونه باشد؟

۲۹٪ همین گونه - ۷۱٪ بیشتر مرتبط با رشته خودم و متن‌های جذاب باشد

نتایج جای تأمل بسیار دارد. نزدیک به نیمی از دانش‌آموزان همه کتاب را دوست ندارند و اکثر دانش‌آموزان هنرستانی دوست دارند متن‌های ترجمه مرتبط با رشته‌های هنری و متونی جذاب باشد.

همین سؤالات از دانش‌آموزان پایه دوازدهم نیز پرسیده شد:

-کدام قسمت‌های کتاب را دوست ندارید؟

همه کتاب را دوست ندارم ۱۵٪ - قواعد ۵۳٪ - متن ۱۵٪ - همه کتاب را دوست دارم ۱۷٪

-مایلید متن کتاب چگونه باشد؟

۳۳٪ همین گونه -۷۷٪ بیشتر مرتبط با رشته خودم و متن‌های جذاب باشد.

جالب است که اکثر دانش‌آموزان پایه دوازدهم بخش قواعد رادوست ندارند و اغلب آنان دوست دارند متن‌های ترجمه مرتبط با رشته‌های هنری و دارای متونی جذاب باشد.

طی مصاحبه شفاهی با دبیران عربی، اغلب اتفاق نظر داشتند که مبحث باب‌های ثلاثی مزید یکی از مباحث چالش برانگیز و دشوار کتاب عربی برای اغلب دانش‌آموزان است؛ چرا همانگونه که مبحث معتلات از کتب عربی حذف شد، نباید این مبحث برای کتب هنرستان حذف شود؟ چرا نباید چند متن زیبا یا علمی مرتبط با رشته‌های هنرستان در کتاب عربی‌شان گنجانده شود؟ تا زمانی که کتاب درسی مطابق با توانایی‌ها و شرایط و علایق دانش‌آموزان هنرستانی تغییر نکند، هیچ تغییری اتفاق نخواهد افتاد.

۳.۳. ساعت درسی

یکی از اصلی‌ترین عوامل ضعف دانش‌آموزان در درس عربی در هنرستان‌ها عدم رعایت عدالت آموزشی در تعیین زمان و وقت مناسب برای فرآیند آموزشی درس است. در فرم نظرسنجی از دانش‌آموزان سؤال شد آیا مایل به حذف درس عربی هستند. ۶۷٪ از دانش‌آموزان دهم مایل به حذف تک ساعت بودند و از دانش‌آموزان دوازدهم ۹۲٪ بسیار قابل توجه است که دانش‌آموزان دوازدهم بیش از دانش‌آموزان دهم مایل به حذف این تک ساعت هستند؛ زیرا طبق نتیجه پرسشی دیگر، اغلب دانش‌آموزان درس عربی را در آینده خود بی‌تأثیر می‌دانند. طبق مصاحبه‌ای که با چند دبیر عربی با سابقه در هنرستان‌ها انجام پذیرفت، اکثر این دبیران از مشکلات زیرگرایه‌مند بودند:

- به خاطر فاصله زمانی چهارده روزه بین دو جلسه درس، دانش‌آموزان مباحث قبلی را فراموش می‌کنند.
- معمولاً به بهانه اشتباه ساعات، اغلب کتاب‌هایشان را فراموش می‌کنند یا کتاب اشتباه می‌آورند و عملاً تا پایان کلاس، بیکار و سردرگم می‌مانند.
- به علت فاصله زیاد بین دو جلسه، اکثر مواقع، تکلیف خود را فراموش می‌کنند.

ناکارآمدی آموزش زبان عربی در هنرستان‌های فنی حرفه‌ای..... نعیم عموری*، فریده خرم آبادی

• اگر در ماه، یک بار معلم و یک بار دانش آموز غیبت کند، عملاً یک ماه برای آن دانش آموز از دست رفته است.

• دبیر به علت ضعف اغلب دانش آموزان، مجبور به یادآوری مباحث گذشته است.

• اگر دبیری ۲۴ ساعت عربی در هنرستان داشته باشد، ۲۴ کلاس دارد که شناخت دانش آموز و ارزشیابی و... برای او سخت خواهد بود.

مشکلات بسیار دیگری هم هست که مدیر برای چپش ساعات و... با آن درگیر است. چه بسا اگر درس عربی به صورت دو ساعت در یک ترم خوانده می شد، با مشکلات کمتری ایجاد می شد. اخیراً برخی دروس در هنرستان‌ها به صورت پودمانی ارزشیابی می شود. چه بسا یکی از بهترین درمان‌ها برای یادگیری بهتر درس عربی در هنرستان پودمانی کردن آن باشد.

۴.۳. یاددهنده (معلم)

معلم بودن یک هنر است. معلمی آموزش طوطی وار مطالب نیست. معلمی خلق کردن و آفریدن است. معلم خالق دوم انسان است. در یک کلاس درس بیش از سی دانش آموز با سی دنیای متفاوت از احساسات، استعدادها، اخلاق و عقاید و مشکلات گوناگون گرد آمده اند و معلم باید بتواند این سی جهان را استادانه در هم بیامیزد و یک جهان به وجود بیاورد. متأسفانه اغلب معلمان تنها نقش سخنران فرزانه‌ای را ایفا می کنند. در صورتی که مهمترین وظیفه یک معلم، یعنی تدریس، چالش اصلی کلاً آموزش است. «تدریس می تواند هیجان انگیزترین و پرچالش ترین مشغله انسان باشد یا فعالیتی پرزحمت و ملال آور... تدریس در بدترین شکل خود انتقال چیزی است به فراگیر که وایتبرد به طرز فراموش نشدنی آن را «اندیشه‌های بی حرکت» نامیده است» (وایتبرد، ۱۳۸۷: ۱۲۸). امروزه اکثر صاحب نظران تعلیم و تربیت بر این باورند که نباید مطلب مورد نظر را مستقیم در دست دانش آموز نهاد.

نویسندگان کتاب تدریس به منزله فعالیتی ویرانگر به معلمان توصیه می‌کنند به جای تدریس اندیشه‌های بی حرکت، مهارت‌هایی نظیر آشغال‌گردی را آموزش دهند (همان، ۱۹۷۱م: ۱۲۸). شاید اصطلاح «آشغال‌گردی» اصطلاح زیبایی نباشد، ولی بسیار قابل تأمل است؛ چرا که ذهن را به کنکاش می‌کشاند. جالب است که جستجوی دانش‌آموزان در بین مطالب ظاهراً به دردخور، اگر به دست آوردن چیز مفیدی را منجر شود، هم لذت‌بخش است هم یادگیری پایدار را به دنبال دارد. ما می‌توانیم محیط کلاس را با به‌راه انداختن این جستجوگری، از خمودگی خارج کنیم و برای به دست آوردن یادگیری، هیجان ایجاد کنیم. این معلم است که باید توانایی ایجاد تغییرات خوب را داشته باشد. آیا می‌توان پذیرفت اساساً معلمی خوب، به شخصیت فرد بستگی دارد؟ در این خصوص گزارش‌هایی معتبر از تحقیقات جامع نظیر گزارش گتزلز و جکسون (۱۹۶۳) منتشر شده که نتیجه آن به این شرح است:

«معلمان از لحاظ شخصیت همان اندازه با یکدیگر متفاوتند که تمامی افراد جامعه اثربخشی تدریس (به هر صورت که سنجیده شود) ارتباطی با شخصیت ندارد» (همان، مقدمه). بنابراین بسیار مهم است که معلمان تحت آموزش قرار بگیرند، با روش‌های جدید آموزش و یادگیری مؤثر آشنا شوند و از روش‌های سنتی آموزش بالاخص روش سخنرانی دور شوند و این جز از راه کارگاه‌ها و جلسات آموزشی گروهی و مشارکتی امکان‌پذیر نخواهد بود.

در فرم نظرسنجی از دانش‌آموزان دهم سؤال شد:

«اگر در درس عربی ضعیف هستید، کدام عوامل زیر را به ترتیب دخیل می‌دانید:

خودم ۴۶٪-عربی راهنمایی ۲۱٪-معلم ۱۰٪-کتاب و ساعت درسی ۲۳٪

همین سؤال از دانش‌آموزان دوازدهم نیز پرسیده شد پاسخ:

خودم ۱۴٪-عربی راهنمایی ۲۱٪-معلم ۳۲٪-کتاب و ساعت درسی ۳۳٪

همین طور که مشاهده می‌شود، دانش‌آموزان دوازدهم بیش از دانش‌آموزان دهم، معلم را در ضعیف بودن خود در درس عربی مقصر می‌دانند. مطمئناً برای بررسی تفاوت درصد این پاسخ‌ها در دانش‌آموزان دهم و دوازدهم، پژوهشی دیگر نیاز خواهد بود.

یکی از اساسی‌ترین ابزار یاری‌دهنده یک معلم، طرح درس خوب است. باید اهمیت بالای داشتن یک طرح درس خلاقانه و هدفمند برای معلمان تبیین شود. این باعث می‌شود از پراکنده‌گویی و سردرگمی معلم در بیان مطلب جلوگیری شود. معلم تنها یاددهنده نیست. «اگر

ناکارآمدی آموزش زبان عربی در هنرستان‌های فنی حرفه‌ای..... نعیم عموری*، فریده خرم آبادی

معلم مطالب درسی‌اش را با زندگی فردی اجتماعی شاگردانش مرتبط سازد، ریشه‌دارترین و مؤثرترین آموزش را داده‌است» (رؤوف، ۱۳۷۸ش: ۲۵).

امروزه آموزش‌های ما از دنیای واقعی و زندگی روزمره دانش‌آموزان بسیار فاصله دارد و این یکی از عوامل بی‌انگیزگی دانش‌آموزان برای یادگیری است. یک معلم خوب مسیر را به دانش‌آموز نشان می‌دهد، در کنار او می‌ایستد و هر جا نیاز است، او را راهنمایی می‌کند. «درواقع، باید روشن شود که ما از درس عربی، چه انتظاراتی داریم و کدامین روش آموزشی مورد توجه ماست. در عصر جدید که معلم و دانش‌آموز در اقیانوسی از اطلاعات غوطه‌ور هستند، معلم نقش سکانداری را دارد که کشتی و عوامل آن را به سمت مطلوبی هدایت می‌کند. معلم به عنوان هدایت‌گر باید نیاز محصل خود را بشناسد و بر اساس آن، کلاس درس را اداره کند. معلم حرفه‌ای متشکل از دانش و مهارت‌های گوناگون است. یک معلم باید برای تدریس مطلوب، همزمان مجموعه‌ای از دانش‌ها را بطور هنرمندانه در هم بیامیزد تا در مسیر ترکیب و به‌کارگیری آنها تدریسی اثربخش طراحی و در کلاس ارائه کند. اهداف آموزشی براساس چنین فعالیتی امکان تحقق می‌یابند در واقع، حرفه معلمی با تعامل مفهومی طیف متنوعی از دانش‌ها شکل می‌گیرد» (چرنگ، ۱۳۹۶ش: ۱۲۳).

۵.۳. یادگیرنده (دانش‌آموز)

دانش‌آموزان امروز با دانش‌آموزان بیست سال پیش کاملاً متفاوت هستند. امیال، خواسته‌ها، گرایش‌ها و آرزوهایشان فرق کرده و هرگز با گذشته قابل قیاس نیستند. دانش‌آموز امروز غرق در دنیای اطلاعات است و باید آموزش دادن به این دانش‌آموز متفاوت باشد. یکی از راه‌های متفاوت آموزش، آموزش برخط است.

۶.۳. آموزش برخط:

بنیاد شبکه جهانی مدرسه به منظور ایجاد تعامل در سراسر دنیا طراحی شده‌است؛ آدرس: <http://www.gsn.org>. شاکله‌های آموزش برخط عبارتند از: مشارکت، ارتباط،

فراگیر محور بودن، نامحدود بودن، اجتماع کاوشگری، دانش اشتراکی، تجربه چندحسی، اصالت، دنیای جدید شگفت انگیز (کرسلی، ۱۳۸۶ش: ۱۹-۲۵). متأسفانه با این که غرق در دنیای اطلاعات هستیم، مانند تشنه‌ای بر لب رودخانه‌ای خروشان ایستاده‌ایم و قادر به راه یافتن به کنار این آب و نوشیدن از این آب گوارا نیستیم. این وظیفه معلم‌ان است که دانش‌آموزان را به سوی بهترین و جدیدترین راه‌های یادگیری رهنمون شوند.

«هدف نهایی آموزش، تسلط‌یابی، یعنی رساندن کارآموزان و دانش‌آموزان بی‌تجربه و ناآموخته به جایی است که بتوانند به نحو شایسته‌ای کارهای محوله را انجام دهند...هدف آموزش کمک به یادگیرندگان است تا برای ورود به دنیای کار و گذراندن اوقات فراغت آماده شوند. زمانی که کارآموزان و دانش‌آموزان به استاندارد کارگر مجرب برسند، آموزش اعتبار می‌یابد» (احدیان، آقازاده، ۱۳۴۷ش: ۲۰). اکنون این سؤال پیش می‌آید که آیا به راستی دانش‌آموزان ما پس از گذراندن واحدهای عربی، آموزشی مفید دریافت کرده‌اند؟ متأسفانه این درس حتی به عنوان یکی از دروس کنکوری هم نمی‌تواند به آنها انگیزه بدهد؛ چون اغلب رشته‌های هنرستان مستقیم و بدون کنکور وارد دانشگاه می‌شوند. «دانش‌آموزان باید به شیوه‌ای پرورش یابند که بتوانند خود به تعمق در امور بپردازند» (کنراد راک، براون، ۱۳۸۳ش: ۱۱۵). دانش‌آموز باید دانش‌جو باشد. برای به دست آوردن تلاش کند، بحث کند، به راحتی نپذیرد، رد کند، دلیل و منطق بیاورد، جستجو کند، جستجو کند و جستجو کند تا آنچه با این همه تلاش به دست می‌آورد، برایش لذت‌بخش باشد و یادگاری‌اش پایدار بماند. به آنها کمک کنیم، خودشان یاد می‌گیرند. «رها کردن بچه‌ها، آزاد گذاشتن آنها در یافتن راه و روش کار، پر و بال زدن و قطع شدن در موضوع، درگیر شدن با فعالیت‌هایی که باید انجام دهند، موجب برانگیختن علاقه آنها و یادگیری‌های عمیق‌شان می‌شود» (رؤوف، ۱۳۸۷ش: ۵۴). روش‌های زیادی برای هیجان‌انگیز کردن روند یادگیری زبان عربی وجود دارد. اغلب دانش‌آموزانی که بعضی قواعد عربی را در متوسطه اول با شعر یاد گرفته‌اند، با شادی از آن یاد می‌کنند و به راحتی آن را به یاد می‌آورند و می‌خوانند. «جانیس [جانیس‌هایز اندروز، مربی کودکان در فلوریدا] با مطالعاتی که کرده و به گمان قوی، با تجربیاتی که داشته، به این باور رسیده‌است که با شعر می‌توان زبان‌آموزی بچه‌ها را بیشتر توسعه داد، کنجکاوی‌شان را برانگیخت و آنها را به تحرک واداشت. او در مقاله خود می‌گوید، معلم‌ان خلاق و مبتکر می‌توانند با انتخاب شعرهای مناسب، علاقه آنها را به

موضوع‌های مختلف افزایش دهند و در عین حال، ذهن بچه‌ها را همواره زنده و سرخوش نگه‌دارند» (همان، ۱۴۱).

چرا نباید از روش‌هایی که در طول زمان، کارآمد بوده و تجربه نشان داده کارگر است، استفاده کنیم؟ دانش‌آموز اغلب می‌گوید که درس را نمی‌فهمد و فهم مباحث برایش سخت است. یادگیری برنامه‌ای «به نظر اسکینر، یادگیری در صورتی به بهترین وجه انجام می‌گیرد که ۱- اطلاعاتی که قرار است گفته شوند، در گام‌های کوچک ارائه گردند ۲- یادگیرندگان درباره یادگیری شان بازخورد فوری داده شود؛ یعنی بلافاصله پس از یک تجربه یادگیری به آنان گفته شود که اطلاعات مورد نظر را درست یاد گرفته‌اند یا از آن لحاظ اشکالاتی دارند ۳- یادگیرندگان بتوانند با سرعت متناسب خود یاد بگیرند. اسکینر با تجربه دست اول، متوجه شد که این اصول در کلاس‌های درس به کار برده نمی‌شود» (اولسون، هرگنهان، ۱۹۹۳: ۱۲۵).

دانش‌آموزان ضعیف و بسیار ضعیف بیشتر از دیگران نیازمند توجه و روش‌های یادگیری خاص هستند. آنها معمولاً از درسی که یاد نمی‌گیرند، گریزان هستند. سرشان را روی میز می‌گذارند، می‌خوابند، اظهار بیماری می‌کنند یا می‌گویند که کتابشان را نیاورده‌اند، با این که کتابشان در کیفشان است. آنها معمولاً تکالیف را انجام نمی‌دهند و... به راستی دانش‌آموزی که تا این پایه تحصیلی رسیده، توانایی یادگیری ندارد؟ این دانش‌آموز احتیاج به خلاقیت دارد. «ما توانایی‌های بالقوه و شگفت‌آوری برای خلاقیت داریم و با آموزش می‌توانیم استعدادهای خود را به کار گیریم و کارکرد ذهنی خود را بهبود بخشیم... نحوه نگرش ما نسبت به خلاقیت، تاثیر بسزایی بر میزان خلاقیت ما در آینده و روش انتخابی ما برای تشویق دیگران برای بروز خلاقیت خود خواهد داشت» (خیری بیگم حائری زاده، ۱۳۸۱: ۹۴).

۷.۳. گروه‌بندی

در سالیان اخیر، آموزش و پرورش تلاش دارد معلمان در امر تدریس و یادگیری از گروه‌بندی و همیار معلم استفاده کنند. بسیاری از معلمان از شکل ساده گروه‌بندی استفاده می‌کنند، ولی آنچه در این جا مد نظر است، یادگیری همیارانه (تعاملی) یا مشارکتی است.

همان گونه که مشاهده می شود، کمترین درصد یادگیری در نوک هرم، یعنی شیوه سخنرانی و بیشترین سهم یادگیری، از آن آموزش به دیگران است.

۸.۳. یادگیری مشارکتی

یکی از موفق ترین روش های یادگیری-یاددهی که نیرو بر آن تأکید زیادی دارد، مسأله مشارکت است. «نظریه اجتماعی-فرهنگی بر اساس دیدگاه های روانشناس روسی به نام ویگوستکی (۱۸۹۶-۱۹۳۴) شکل گرفته است. نظریه اجتماعی-فرهنگی به ما می گوید که رشد شناختی کودک عموماً به کسانی که در دنیای کودک زندگی می کنند، وابسته است و هرگونه دانش، نگرش و ارزش های فرد در تعامل با دیگران تحوّل می یابد. در واقع، رشد شناختی فرد بدون در نظر گرفتن محیط اجتماعی-فرهنگی او، قابل درک نخواهد بود. بر مبنای این نظریه، یادگیری در تعامل اجتماعی افراد با یکدیگر شکل می گیرد؛ یعنی کارکردهای ذهنی افراد منشأ اجتماعی دارند. این جاست که یادگیری همیارانه مورد توجه قرار می گیرد» (نیرو، ۱۳۹۶: ۳۶). در این روش، ابتدا افراد به گروه های سه یا چهار نفره تقسیم می شوند. چینه کلاس نیز بسیار مهم است؛ زیرا این دانش آموزان باید در مقابل هم باشند تا بتوانند گفتگو کنند. در ابتدا دبیر باید مقررات و تمام قوانین مربوط به این گروه بندی را برای دانش آموزان تبیین کند. بسیار مهم است که بدانند این جا بین افراد گروه رقابت نیست، بلکه همیاری برای رسیدن به هدف است. آنها با هم، بحث و گفتگو می کنند تا به نتیجه برسند. از هم سوال می پرسند؛ بدون ترس از مسخره یا تحقیر شدن. دبیر، هر جلسه، برنامه ای مشخص دارد. به دانش آموزان فرصت می دهد در پایان فعالیت، نقاط ضعف و قوت خود را پیدا کنند و به هم کاملاً اعتماد کنند. دبیر باید

اطمینان حاصل کند که همه افراد گروه به نحو احسن، تکلیف خود را انجام می‌دهند و یک نفر جور همه را نمی‌کشد. افراد نباید به صورت مجزا کار انجام دهند. برای انجام هر فعالیت، زمان محدود و مشخص اعلام شود. دبیر کنار ننشیند؛ بلکه مرتب بچرخد و از کنار، نظارت کند. ارزشیابی، مهمترین بخش این شیوه کارآمد محسوب می‌شود. باید تلاش شود پایان همان جلسه، ارزشیابی انجام شود و بازخورد، سریع به دانش‌آموز داده شود.

۹.۳. مطالعه روشمند

یکی از روش‌های مؤثر یادگیری، مطالعه روشمند است. «خوب خواندن نه فقط مهارت که هنر است. در حالی که مردم آن را یک امر بدیهی می‌دانند. نباید تصور کنید که خواندن به تفکر و ممارست نیاز ندارد. در واقع، خواندن یعنی هنر درک مقصود نویسنده» (الین، پین، ولسلی وایتکر، ۱۳۸۱ش: ۲۱۳). بسیاری از مردم فکر می‌کنند که برای خواندن باید کتاب را باز کرد و از اول تا آخر آن را خواند. این نوع خواندن نتیجه‌ای جز خستگی و بی‌علاقگی به همراه نخواهد داشت. روش‌های خواندن عبارتند از «خواندن ضمیمه‌ای، نگاه اجمالی، دقیق خواندن، خواندن جزئیات به صورت انتقادی» (همان، ص ۲۱۶).

مطالعه روشمند: «مطالعه از جمله شیوه‌های یادگیری کلامی است که در کنار شکل گفتاری، دیگر شیوه یادگیری کلامی، قرار دارد. هر دو شیوه، مهمترین شیوه‌های کسب و انتقال اطلاعات به حافظه هستند» (شجری، ۱۳۹۵ش: ۳۵). مارتیمر جی. آدلر و چالزون دورن چهار سطح را برای خواندن (مطالعه) مطرح کرده‌اند. «سطح اول، مطالعه ابتدایی. سطح دوم، مطالعه اجمالی. سطح سوم، مطالعه تحلیلی و سطح چهارم، مطالعه تلفیقی» (خادمی، ۱۳۷۹ش: ۲۵). بیشتر دانش‌آموزان هنگام مطالعه از سطح اول فراتر نمی‌روند؛ به همین علت، اظهار می‌کنند که ساعت‌ها درس خوانده‌اند، ولی چیزی نفهمیده‌اند. «موانع معمول در خواندن یا (راه‌بندان‌ها) عبارتند از الف- تلفظ و لب‌خوانی؛ به این طریق، مغز خود را وامی‌دارید که مطالب را با سرعتی نه بیشتر از حد حرف زدن جذب کند. ب- کمک اضافی؛ اصطلاحاً به عمل با انگشت و نشان دادن کلمه به کلمه مطلب مورد مطالعه در موقع خواندن یا لغزاندن لبه صافی مانند

خط‌کش گفته می‌شود که باعث می‌شود در موقع خواندن، فکر متکی به این عمل اضافی، شود و هرگز نتواند به طور مستقل عمل نماید. پ- واپس‌نگری ت- تلفظ در ذهن ت- معکوس بینی ج- عدم توانایی استفاده از میدان دید چشم (طوسی، ۱۳۷۸ش: ۱۰۲-۱۰۵).

۱۰.۳. ارزشیابی

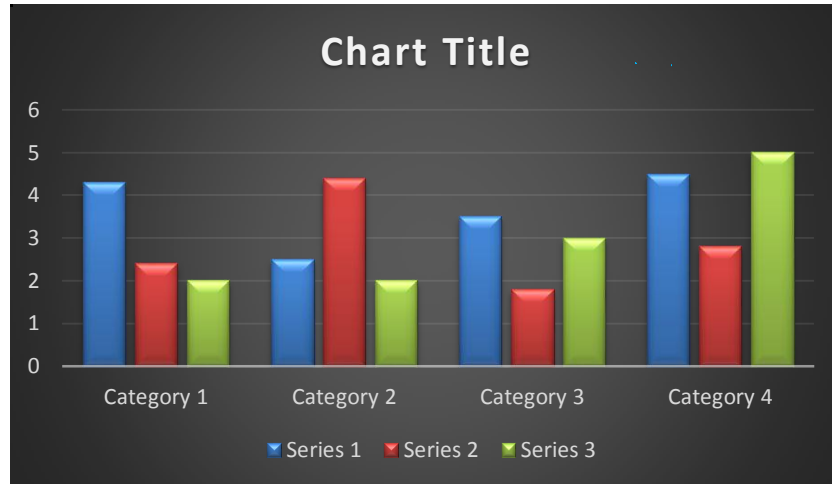
اگر یادگیری را تغییر در رفتار شاگرد بر اثر تجربه‌های آموزشی بدانیم، ارزشیابی عبارت است از اندازه‌گیری میزان تغییرات ایجاد شده در رفتار شاگردان، بر اساس هدف‌های تعیین شده در فعالیت‌های آموزشی. این ارزشیابی است که ما را متوجه می‌کند چقدر آموزش ما مؤثر بوده و دانش آموز ما اکنون در چه سطحی است یا چه مباحثی را نیاموخته است. معمولاً اکثر دانش‌آموزان بر این باورند که اگر امتحانی در کار نباشد، آنها خوب درس نمی‌خوانند. در هنرستان‌ها به علت این که کلاس‌ها دو هفته یک بار است، نیاز به ارزشیابی مستمر بیشتر حس می‌شود؛ در صورتی که طبق مصاحبه انجام شده، برخی دبیران اعلام کرده‌اند که فرصت کافی برای ارزشیابی مستمر ندارند و در هنرستان، هر جلسه باید ارزشیابی انجام شود. ما می‌توانیم سؤالات هر مبحث جدید را از جلسه قبل در اختیار دانش‌آموز قرار دهیم تا در فرصت ۴ روزه تا جلسه بعد، به عنوان تکلیف انجام دهند. البته باید توجه داشت که تعداد سؤالات زیاد نباشد، نه بسیار آسان و نه بسیار سخت باشند و امتیازی برای حل آنها قرار داده شود. سپس دانش‌آموزان این سؤالات را در گروه‌های خود به بحث گذاشته و با همکاری هم، به جواب صحیح برسند. پس از حل سؤالات و پاسخ صحیح، در پایان کلاس، از همان سؤالات امتحانی گرفته شود تا هم دانش‌آموزان خود را ملزم به حل کردن و یاد گرفتن آن بدانند، هم دبیر متوجه ضعف دانش‌آموزانی شود که نتوانسته‌اند پاسخ بدهند. دادن باز خورد به دانش‌آموزان بسیار مهم است.

ارزشیابی حین تدریس بسیار اثربخش خواهد بود؛ چون باعث می‌شود دانش‌آموز حواسش را کامل معطوف کند تا بتواند به سؤالات احتمالی دبیر پاسخ دهد. شاید اگر ارزشیابی درس عربی نیز مانند برخی دروس هنرستان، به صورت پودمانی انجام می‌پذیرفت، یادگیری بهتری انجام می‌شد و سطح نمرات بالاتر می‌رفت.

۱۱.۳. ارزشیابی پودمانی

در ارزشیابی پیشرفت تحصیلی و تربیتی در شاخه فنی و حرفه‌ای، ابزارها و روش‌های گوناگونی برای سنجش پیشرفت تحصیلی و شایستگی‌های حرفه‌ای و عمومی می‌توان به کار برد. ارزشیابی به صورت مستمر انجام می‌شود و هنرجویان باید در همه پودمان‌ها (همان فصل‌های کتاب درسی) گواهینامه شایستگی دریافت کرده‌باشند. هر درس شامل پنج پودمان (فصل) است که باید برای هر یک از آنها ارزشیابی مستقل از هنرجو صورت گیرد و در نتیجه یک نمره مستقل برای هر یک پودمان‌ها ثبت گردد. شرط قبولی در هر پودمان کسب نمره حداقل ۱۲ است. نمره هر پودمان، از دو بخش تشکیل می‌شود و در پایان فقط یک نمره بر اساس ۰ تا ۲۰ ثبت می‌شود. بخش اول ارزشیابی از کسب شایستگی از هر پودمان، با سه نمره ۱، ۲، ۳ انجام می‌شود و نتیجه آن با ضریب ۵ منظور می‌گردد. بخش دوم ارزشیابی، نمره مستمر بر اساس انجام فعالیت‌های کلاسی و کارگاهی، نظم، مشارکت در فعالیت‌های آموزشی و ... از ۰ تا ۵ نمره اختصاص پیدا خواهد کرد. پودمان شامل یک تا سه واحد یادگیری (واحد شایستگی) است و ارزشیابی پیشرفت تحصیلی از واحدهای شایستگی مطابق با شیوه مندرج در کتاب‌های درسی صورت خواهدگرفت و نتیجه آن در دفاتر ثبت نمره کلاسی در مدرسه ثبت خواهد شد و بر اساس نتیجه حاصل از ارزشیابی واحدهای شایستگی، نمره پودمان به دست خواهد آمد. باید در هر ۵ پودمان درس‌ها نمره بالای ۱۲ کسب شود. در این صورت، میانگین ۵ نمره پودمان به عنوان نمره کلی درس در کارنامه تحصیلی هنرجو منظور خواهد شد. در صورتی که فرد در یک یا چند پودمان، حداقل نمره ۱۲ را کسب نکنند، در آن درس، قبولی را به دست نمی‌آورد. ارزشیابی مجدد فقط در پودمان یا پودمان‌هایی که حداقل نمره مورد نظر در آن کسب نشده‌است، انجام می‌شود و در تمام طول سال تحصیلی، حداقل برای یک بار امکان‌پذیر خواهد بود. با این شیوه، دانش‌آموزان می‌توانند درس عربی را بهتر یاد بگیرند و بالطبع، نمرات بهتری کسب کنند. طی یک نظرسنجی شفاهی که نگارندگان از دانش‌آموزان سه پایه به عمل آوردند، هنرجویان، همگی، با پودمانی شدن درس عربی موافق بودند. چه بسا با پودمانی شدن درس عربی، اندکی از مشکلات این درس کم شود.

یافته‌های پژوهش

در پایه دهم در بخش ارزشیابی:

- تشخیص مضارع منفی: ۹۰٪ درست - ۱۰٪ نادرست پاسخ داده‌اند.
- تشخیص اسم: ۳۵٪ درست - ۶۵٪ نادرست پاسخ داده‌اند.
- تشخیص فعل: ۲۲٪ درست - ۷۸٪ نادرست پاسخ داده‌اند.
- ترجمه ی فعل: ۴۰٪ درست پاسخ داده‌اند - ۶۰٪ نادرست پاسخ داده‌اند.

در پایه دهم در بخش نظرسنجی:

- وضعیت درسی خود را در عربی چگونه ارزیابی می‌کنید؟
 ۲۰٪ بسیار خوب - ۳۰٪ خوب - ۳۰٪ ضعیف - ۲۰٪ بسیار ضعیف
- اگر در درس عربی ضعیف هستید کدام عوامل زیر را به ترتیب دخیل می‌دانید:
 خودم ۴۶٪ - عربی راهنمایی ۲۱٪ - معلم ۱۰٪ - کتاب و ساعت درسی ۲۳٪
- کدام قسمت‌های کتاب را دوست ندارید؟
 همه کتاب را دوست ندارم ۴۲٪ - قواعد ۱۴٪ - متن ۲۸٪ - همه کتاب را دوست دارم ۱۶٪

• مایلید متن کتاب چگونه باشد؟

۲۹٪ همین گونه-۷۱٪ بیشتر مرتبط با رشته خودم و متن‌های جذاب باشد

• یادگیری عربی را چقدر در آینده خود مؤثر می‌دانید؟

۳۲٪ تا حدودی-۲۱٪ بسیار کم-۴۷٪ هیچ

• آیا مایل به حذف زمان اختصاص داده شده به درس عربی هستید؟

۳۳٪ خیر-۶۷٪ بله

در پایه دوازدهم در بخش ارزشیابی:

-تشخیص فعل نهی: ۸۰٪ درست-۲۰٪ نادرست پاسخ داده‌اند.

-تشخیص اسم: ۳۸٪ درست-۶۲٪ نادرست پاسخ داده‌اند.

-تشخیص فعل: ۳۰٪ درست-۷۰٪ نادرست پاسخ داده‌اند.

-ترجمه ی فعل: ۶۳٪ درست پاسخ داده‌اند-۳۷٪ نادرست پاسخ داده‌اند.

در پایه دوازدهم در بخش نظرسنجی:

وضیت درسی خود را در عربی چگونه ارزیابی می‌کنید؟

۱۲٪ بسیار خوب-۷۳٪ خوب-۱۰٪ ضعیف-۵٪ بسیار ضعیف

-اگر در درس عربی ضعیف هستید کدام عوامل زیر را به ترتیب دخیل می‌دانید:

خودم ۱۴٪-عربی راهنمایی ۲۱٪-معلم ۳۲٪-کتاب وساعت درسی ۳۳٪

-کدام قسمت‌های کتاب را دوست ندارید؟

همه کتاب را دوست ندارم ۱۵٪-قواعد ۵۳٪-متن ۱۵٪-همه کتاب را دوست دارم ۱۷٪

-مایلید متن کتاب چگونه باشد؟

۳۳٪ همین گونه-۷۷٪ بیشتر مرتبط با رشته خودم و متن‌های جذاب باشد

• یادگیری عربی را چقدر در آینده خود مؤثر می‌دانید؟

۴٪ تا حدودی - ۱۳٪ بسیار کم - ۸۳٪ هیچ

- آیا مایل به حذف زمان اختصاص داده شده به درس عربی هستید؟

۸٪ خیر - ۹۲٪ بله

همچنین پژوهشگر تلاش کرده تا با جمع‌آوری نتایج آزمون‌های کتبی و شفاهی کلاسی در طی یک ترم و مصاحبه شفاهی با دبیران عربی دارای حداقل پنج سال سابقه تدریس عربی در هنرستان و مصاحبه شفاهی با مدیر مدرسه، اطلاعاتی جمع‌آوری کند که نتایج آن را در مباحث زیر مشاهده خواهید کرد.

۴. نتایج:

در پایان این پژوهش به نتایج زیر دست یافتیم:

- تک ساعت درس عربی به این شیوه بسیار ناکارآمد است. یا باید پودمانی شود یا به دو ساعت افزایش پیدا کند یا این که به صورت دو ساعته و فقط در یک ترم درس زبان عربی ارائه شود.
- کتاب عربی باید متناسب با توانایی و علائق هنرجویان تغییر کند.
- مباحث سختی مانند باب‌ها حذف شود یا شیوه‌ای دیگر برای آن ارائه شود.
- از متون درسی نزدیک به رشته‌های دانش‌آموزان استفاده شود تا از خواندن آن لذت ببرند.
- دبیران عربی هنرستان باید با شیوه‌های نوین یادگیری، وسایل کمک‌آموزشی، استفاده از فیلم‌ها و کلیپ‌های آموزشی، آموزش روش‌های نوین مطالعه، تندخوانی و... به جنگ با بی‌انگیزگی و بی‌میلی دانش‌آموزان بروند.
- بر اساس بررسی‌های آماری این پژوهش، داشتن طرح درس قوی، ارزشیابی مستمر و دادن تکالیف هدفمند، گروه‌بندی و استفاده از یادگیری مشارکتی یا آموزش برخط نیز بسیار کارآمد خواهد بود، اما تا زمانی که دانش‌آموز حس کند این درس در آینده او هیچ تأثیری ندارد، هیچ کدام از این پاسخ‌ها جواب‌گو نخواهد بود.

۶. منابع

- آلین، پین، ولسلی وایتکر (۱۳۸۱ش) **مهارتهای ضروری مطالعه موفق**، ترجمه فاطمه محمدی، ایران- شیراز، انتشارات شرکت شیراز نوین رنگ.
- احدیان محمد، محرم آقازاده، (۱۳۴۷ش)، **راهنمای روش های نوین تدریس برای آموزش و کارآموزی**، تهران، نشر آبیژ.
- اصفهانی، مرتضی، (۱۳۹۰ش)، **کاوش های نحوی و ادبی (شرح کامل فارسی مغنی اللیب)**، ج ۱، ج ۲، بیروت، انتشارات دارالفکر.
- اولسون، متیو، بی. آر. هرگنان، (۱۹۹۳م)، **کتاب مقدمه ای بر نظریه های یادگیری**، ترجمه دکتر علی اکبر سیف، تهران، انتشارات دوران.
- الن ج. لانگر، (۱۹۴۷م)، **نقدی بر نظام های آموزشی معاصر**، ترجمه عباس مخبر، تهران، نشر مرکز.
- چرننگ، حمیلا، (۱۳۹۶ش)، «**پیشرفت تحصیلی درس عربی دانش آموزان بر اساس تحلیل آزمونها**»، نشریه جشنواره کشوری تجربیات برتر آموزشی- تربیتی اساتید و معلمان آموزش عربی، ایران، اهواز، انتشارات سازمان آموزش و پرورش استان خوزستان. ص ۱۲۳
- خنیفی زاده، احمد (۱۳۹۶ش)، «**همخوانی مکالمه و قواعد**»، نشریه جشنواره کشوری تجربیات برتر آموزشی- تربیتی اساتید و معلمان آموزش عربی، ایران، اهواز، انتشارات سازمان آموزش و پرورش استان خوزستان، ص ۱۵۰
- خیری بیگم حائری زاده، لیلی، (۱۳۸۱ش)، **تفکر خلاق و حل خلاقانه مسئله**، تهران، نشر نی.
- رؤوف، علی، (۱۳۷۸ش)، **یاد دادن برای یاد گرفتن**، تهران، انتشارات منادی تربیت.

- شجری، فتح الله، (۱۳۹۵ش)، یادگیری خلاق: درک خلاقانه وبه خاطر سپاری همیشگی تمامی مطالب، تهران، انتشارات انجمن قلم ایران.
- طوسی، بهرام، (۱۳۷۸ش) مهارتهای خواندن، خود آموز تندخوانی و رفع مشکلات کند خوانی، تهران، نشر تابران.
- عین الله، خادمی (۱۳۷۹ش)، مطالعه روشمندی، تهران، نشر پارسیان.
- کدیور، پروین، (۱۳۸۶ش)، روانشناسی تربیتی، چ اول، تهران، سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- کرسلی، گرگ، (۱۳۸۶ش)، آموزش بر خط یاددهی یادگیری از طریق اینترنت، ترجمه محمد حسین امیر تیموری و بهاء الدین رحمانی، تهران، نشر سادالان.
- کنراد راک، ادوارد، جورج براون (۱۳۸۳ش)، پرسش کردن در دبیرستان، ترجمه علیرضا کیامنش و کامران گنجی، تهران، انتشارات رشد.
- نیرو، محمد، (۱۳۹۶ش)، «یادگیری تعاملی»، مجله رشد معلم، دوره ۳۶، شماره ۱، ص ۳۶
- وایتبرد، دیوید (۱۳۸۷ش) روانشناسی یاددهی و یادگیری - سازماندهی محیط یادگیری، ترجمه محمود تلخایی و مقصود خدایاری، تهران، انتشارات آبیژ.
- یلالی، عباس، (۱۳۹۶)، «تجربیات تدریس عربی»، نشریه جشنواره کشوری تجربیات برتر آموزشی - تربیتی اساتید و معلمان آموزش عربی، ایران، اهواز، انتشارات سازمان آموزش و پرورش استان خوزستان. ص ۱۱۷

عدم فاعلية تعليم اللغة العربية في المدارس المهنية الفنية وتحدياتها التعليمية

نعیم عموری*، فريده خرم آبادی

۱. أستاذ مشارك في قسم اللغة العربية وآدابها بجامعة شهيد تشرمان اهواز (الكاتب المسؤول)

۲. طالبة في مرحلة الماجستير فرع اللغة العربية وآدابها بجامعة شهيد تشرمان اهواز

الملخص

تعتبر الدراسة في عدم كفاءة تدريس اللغة العربية في المدارس المهنية والتقنية من أهم التحديات في العملية التعليمية. وبالطبع، يوفر النظام التعليمي التسهيلات والسياسات لكل جزء من موارد المتعلمين وأحد أهم هذه الإجراءات هو الوقت المخصص لعملية التعليم والتعلم. ستكون هذه العملية معيبة إذا كان الوقت أكثر أو أقل من المعتاد. تطرقنا في هذه الدراسة إلى عدم كفاءة تدريس اللغة العربية في المدارس المهنية الفنية من حيث التمهيدات والمقررات التعليمية واستكشفتنا سياسات نظام التعليم وكذلك الجانب الآخر أي: المتعلمين. في هذه العملية التعليمية، تسبب الوقت المخصص لتدريس اللغة العربية بعدم الرضا بين المعلمين والطلاب. تمّ في هذا البحث دراسة سياسات نظام التعليم وتعلم اللغة العربية في المدارس المهنية والفنية. ثم تطرق البحث إلى العقبات والتحديات وتمّ توفير حلول لهذه المشاكل، مثل تعديل درس اللغة العربية، وزيادة وقت تعلم الدرس العربي، وتغيير الكتب، وتعليم المعلمين، واستخدام خطط الدروس الفعالة، والامتحانات المستمرة، والتجميع، والتدريب الدراسي المنهجي. لقد توصلنا إلى هذا الاستنتاج بناءً على البحث الميداني في المدارس المهنية هي تحفيز واستخدام طرق التعلم الجديدة مثل التعلم التشاركي إنّه أفضل طريقة للتعلم في هذا المجال. منهج البحث وصفي تحليلي إحصائي.

الكلمات الرئيسية: اللغة العربية، المدرسة المهنية، عدم الكفاءة، حواجز التعلم، التعليم.

